

Virtavesistä ja niiden ääreltä

Juhani Päivänen

Jenni Räinen: Veden ajat. Matka läpi muuttuneen maiseman. Like Kustannus, Helsinki 2025. 219 s. ISBN 978-951-1-49990-9.

Yleistajuiseksi tietokirjaksi ymmärretyн teoksen määritelmä on väljä, jota osoittaa se, että **Jenni Räinen** *Veden ajat* -teos nousi vuonna 2025 yhdeksi tietokirjallisuuden Finlandia-palkintoehdokkaista. Räinen on työryhmänjäsenenä jo aiemmin palkittu Tieto-Finlandialla teoksesta *Metsä meidän jälkeemme* (2019), joka kuitenkin oli enemmänkin tietokirjan muotoon paketoitu pamfletti. Keräämäänsä ja kokemaansa suotietoutta Räinen on hyödyntänyt myös kaunokirjallisessa teoksessaan *Suo muistaa* (2022).

Teoksen tarkastelukehys on rakentunut varsin omakohtaisesti: Tarinatyyppisesti etenevän tietopaketin maantieteellisen lähtöpisteen lukija pystyy paikantamaan Räinen synnyinkylään, Kuivaniemen Hyryyn (s. 150). Kirjaan sisältyy tutkitun tiedon lisäksi myös paljon nk. hiljaista tietoa. Tämä on peräisin toisaalta Räinen äskettäin kuolleelta isältä ja toisaalta tämän ikätoverilta Mauri Huhtalalta. Jälkimmäinen edustaa alkutuotannosta elantonsa saavaa maanviljelijää, joka kokee ja näkee maankäytön muutosten vesiekosysteemeihin kohdistuvat vaikutukset siinä määrin kielteisiksi, että lähtee aktiivisesti mukaan luonnonsuojelutyöhön. Kirjailijan omakohtaisia oppimishavaintoja ja edellisen sukupolven välittämää suullista tietoa pönkitetään tutkimus- ja kaunokirjallisuudella ja kiistattomien vesiasiantuntijoiden opastuksella tehdyillä maastoretkeilyillä.

Kyseessä ei siten ole puhdas faktaan perustuva tietokirja, ehkä ennemminkin jäsenneltyä tietoa sisältävä tarinakokoelma lähinnä Kuivajoen vesistöalueen virtavesistä ja niiden ääreltä. Räinen soveltamalla lähestymistavalla on siinä määrin paljon sekä maantieteellisiä että lähihistoriallisia

yhtymäkohtia **Ismo Karhun** kolmisen vuotta sitten ilmestyneeseen kirjaan *Vauhko jumalolento - Kertomus vedestä*, että Karhun teokseen olisi ollut hyvä viitata.

Räinen teksti on ryhmitelty innovatiivisesti ot-sikoituihin seitsemään lukuun. Neljä ensimmäistä lukua *Virta, Lähde, Puro* ja *Koski* muodostavat varsin vapaamuotoisesti, mutta loogisesti toteutetun tarkastelun, jonka luonnonmaantieteellinen perusta on ensisijaisesti Kuivajoen valuma-alue. Sinänsä maankäytön muutokset ja niiden aiheuttamat vesiekosysteemien muutokset voidaan yleistää laajemminkin Pohjois-Pohjanmaan suurten jokien vähäjärvisiin valuma-alueisiin. Siten ei haitanne, että osa kertomusten kohteina olevista maantieteellisistä paikoista sijaitsee naapurijokien valuma-alueilla. Lähde-luvussa autoillaan jopa Pohjois-Savon maakuntaan tutustumaan lähteiden ennallistamishankkeissa kohdattuihin vaikeuksiin. Koska teoksessa ei ole karttoja, lukija joutuu kaikkiaankin turvautumaan pelkästään kirjailijan sujuvaan tekstipohjaiseen kerrontaan.

Erityisesti luvut *Muinainen meri* ja *Suisto* lisäävät lukijan ymmärtämystä maankohoamis-ilmioistä, rannansiirtymästä ja näihin kytkeytyvästä primäärisestä soistumisesta. Tietokirjassakin on lupa tunnelmoida ja nostaa luonnonilmiöitä monumentin asemaan:

Vuosituhausien myötä etäämmäs lipuva merenranta ja kaikki sen jäljet luonnossa. Tuhannet vuodet lepäävät ympärillämme. (s 133)

Luvussa *Sivujoki* on sivujuonteen makua. Kirjailija näyttää halunneen liittää mukaan tietoutta, joka ei ole ollut asiasisältönsä puolesta sovittavissa vesiperäisempiin lukuihin.

Jenni Ränin toimittajataustaisuus heijastuu tekstiin. Tarina etenee jouhevasti ja suomen kieltä käytetään elävästi. Yleensä niin, että väärinymmärryksiä ei pääse syntymään. Joskus kuvaanollinen ilmaisu voi kuitenkin hämärtää fysiikan lakien mukaisen ilmiön: lähteen *pohjasta sataa kuplia veden pintaan* (s. 34). Voidaan myös kysyä, voiko lähde olla *vuolas*, vai olisiko se sittenkin antoisuudeltaan suuri (s. 38), puhutaanko *puron yläpäästä* (s. 49) vai yläjuoksusta, mitä ymmärretään *runsaalla metsällä* (s. 32) vai olisiko metsäkuvio runsaspuustoinen, ovatko *männynrungot kapeita* vai ovatko ne ohutläpimittaisia (s. 139), onko *Oijärven alle* todella rakennettu säännöstelypato vai onko pato sittenkin järven luusuassa (s. 148), josta järvioltaan vesi lähtee virtaamaan kohti Perämerta. On vaikea ymmärtää kielikuvaa, että *meri on vetäytynyt etäämmälle ja sen mukana on lähtenyt suurin osa ihmisistä* (s. 139).

Koska kyseessä on suurelle yleisölle suunnattu ja kiitettävän helppolukuiseksi koostettu kirja, terminologian oikeellisuudestakin olisi tullut huolehti. Termiä *jäännö* (s. 128, 129, 155) on käytetty asiasisältönsä kannalta yhteydessä, jossa oikea termi olisi *jäännös*. Jäännö eli relikti tarkoittaa eliölajia tai ominaisuutta, joka on säilynyt menneisyydestä nykyaikaan. Tavanomaisimmin esimerkiksi tarjotaan saimaannorppaa. Jäännös on taas jostakin jäljelle jäänyt osa kuten suokasvien maatuessa muodostunut turve tai ihmisen tai ajan hajottaman linnan raunio, muinaisjäännös.

Kirjan loppupuolella on selitelmiä lähteistä ja viittauksista luvuittain. Tämä osio laajentaa lukijan tietämystä, mikäli halukkuutta ja pontta riittää perehtyä ja tarkistaa käytettyä lähdeaineistoa. Varsinainen lähdeluettelo on jaoteltu kirjallisuuteen, artikkeleihin ja lehtijuttuihin sekä verkkosivuihin ja muihin lähteisiin. Monipolvisessa lähteiden esittelyssä näyttäisi olevan jonkinlaista hapuilua, mm. jotkin tekstissä referoidut kaunokirjalliset teokset (Matti Hälli, V.A. Koseniemi) puuttuvat. Sitä vastoin kirjailija on kiitettävän tarkasti esitellyt haastattelemansa henkilöt. Kaikkiaankin pyrkimys on mitä ilmeisimmin ollut erottaa lähdepohjainen aineisto omista näkemyksistä.

Kirjan toivoisi toimivan myös kannustimena lähiluonnon tarkkailuun. Kirjailija tosin toteaa, että muutoksen näkeminen ja ymmärtäminen on vaikeaa, jos itse elää muutoksen keskellä (s. 14).

Pohjois-Pohjanmaan maat ja mannut sekä vesiluonto ovat viime vuosikymmenten aikana kokeneet suuria ihmistoiminnan aiheuttamia muutoksia: mm. vesivoiman valjastaminen osaksi valtakunnallista energiahuoltoa sekä soiden ojittaminen metsä-, turve- ja maatalouden tarpeisiin. Viimeisimpiä ovat tuulipuistohankkeet varoalueineen, linjakatuineen ja äänisaasteineen. Toiminta on eittämättä aiheuttanut kielteisiä vaikutuksia vesistöihin, maisemaan ja äänimaisemaan puhumattakaan ihmisen sielunmaisemasta. Näitä seikkoja Jenni Ränin teos kuvaa tekstillään erinomaisesti. Teos ei sitä vastoin pyri yksityis- tai kansantaloudellisten etujen ja haittojen arviointiin. Vaihtoehdot olivatkin vähissä toisen maailmansodan jälkeen

Viitteet

- Jokiranta, A., Juntti, P., Ruohonen, A. & Ränin, J. 2019. Metsä meidän jälkeemme. Like 2019. 271 s.
- Karhu, I. 2022. Vauhko Jumalolento. Kertomus vedestä. Väyläkirjat 2022. 268 s.
- Ränin, J. 2022. Suo muistaa. Gummerus, Helsinki 2022. 261 s.